

„Векът на Лабиринтите“¹

(откъс)

Реа Галанаки

1938

Андреас Папаулакис влезе в бащиния си дом в Ираклио. Щракна ключа на лампата, млечната светлина от кръглия абажур обля продълговатото антре след входната врата. Къщата неизменно миришеше на лайка. Отшумяването на тази миризма се смесваше с уханието на зелен сапун. Спомни си, че трябваше да поправи дървената врата на килерчето, където се намиреше касата с калъпите сапун. Плъх бе прогризал една дъска, може би затова миризмата им достигаше до него по-силна. Освен ако това не се дължеше на факта, че тази година се бе завърнал, за да се установи за постоянно в Ираклио и къщата го приласкаваше, като наблягаше на онова, което обичаше в нея. Така или иначе, трябваше да поправи ухабеното, щом като бе попаднала в неговия наследствен дял и вече живееше тук, след завръщането си от Франция. През изминалите години нещата не се бяха променили и на йота, нито пък сега имаше намерение да изхвърли скромните, изпълнени със спомени за родителите му мебели, за да ги замени с модерни плоскости от лакиран талашит. Единственото, което купи и постави на входа, бе елегантна тоалетка с огледало в цял ръст и закачалка за палта. Имаше места за поставяне на чадъри и козирка с тънки месингови пръчки за окачване на шапки. Всяка сутрин на излизане трябваше да се огледа, потребност, която както изглежда, никога не бяха изпитвали нито баща му учителят, нито майка му. Докато той, преди да са упъти сутрин към частния лицей „Кораис“, където от няколко месеца работеше като учител по литература, се обръщаше – в цял ръст – към огледалото, с въпросителен поглед за костюма, кърпичката и най-вече за шапката си; дали ръбът ѝ стоеше на правилната височина, нито прекалено високо, както се носеха градските тарикати в квартала с лоша слава Лаку недалеч, нито твърде ниско нахлупена до веждите, както ги килваха шпионите на диктатора Метаксас.

Като протегна ръка да закачи палтото си, погледът му пробяга косо по стъклото и излезе извън огледалото. Веднага се върна към собственото си отражение. Беше го забравил. Свали от главата си голямо хартиено мексиканско сомбреро, успявайки да

¹ След „Житието на Исмаил Ферик паша“, издаден през 1998 г. от „Лада“, „Векът на лабиринтите“ е вторият роман на гръцката писателка, който предстои да се появи на българския книжен пазар. – Б. ред.

забележи, че черният цвят на шапката подчертаваше първите му сивеещи кичури, засега все още редки. Усмихна се. Нравеше му се, че току-що бе поел на житейското пътуване без завръщане, като съгласно правилата, се завръщаше в лабиринта на първото си отечество. „Родина е не само земята, която те е родила, ами казват, че само в родната земя можеш да се завърнеш. Може да е истина, може и да не е. Ще видим дали е така”, помисли си той. Още повече му се нравеше, че бе март месец, че по улицата пред дома им преминаваше компания музиканти с китари, възпяващи любовта, страстите и забравата на виното. Промълви тихо една строфа от песента, протягайки ръце сякаш да прегърне жена, докато си мислеше, че имаше нещо, което би му харесало още повече: да умре някога тук вътре, дано отново да бъде карнавална вечер, за да бъде Архангелът по-милостив дори от сладките напеви на серенада. „Да можех да си отида начаса, ведно с певците”, пожела си, докато песента заглъхваше в дъното на улицата. Но остана неподвижен и свъсен пред огледалото в цял ръст, защото си спомни бележката, която се намираше заедно с разноцветните конфети в джоба на празничното му сако. Два набързо драснати реда от брат му Сифис, заточен от диктатора на необитаемия каменист остров Гавдос.

Бележката бе предадена в ръцете му преди няколко часа, на танцовата забава на лица „Кораис” от един човек – твърде вероятно жена – маскирана като арлекин. Маскеният бал, който се провеждаше всяка година в зала „Миноа” – някогашната венецианска църква „Свети Марко” до Шадравана с Львовете, която бяха превърнали в киносалон ползван и за други прояви, беше само с официални покани. Училището канеше градската управа: най-видните граждани, родителите на учениците, преподавателите и целия последен клас – момчета и момичета. Андреас Папаулакис отиде облечен в тъмния си костюм. В този град жените пошурияха по карнавалните предрешвания за Заговезни и маскарадите, но повечето мъже, от чувство за разсъдливост и сериозност или от неочаквана нерешителност пред неизвестното, обличаха празничните си костюми и купуваха от амбулантните търговци по улицата малки домина, хартиени шапки, конфети и серпантини, като смятаха, че с такова хартиено въоръжение хем взимаха участие, хем запазваха необходима дистанция от тази поразия. Наближаваше полунощ, тогава щеше да се развали магията, маските щяха да бъдат принудително свалени, а нова магия щеше да бъде „вързана” на мястото на старата, една открадната скришом юношеска целувка, още една клетва на възрастните, решението за една раздяла. Оркестърът с белите сака и черните папийонки се разтапяше в ритъма на суинга, Андреас Папаулакис се бе оставил на

танца, който му напомняше за живота му във Франция, откъдето току-що се бе завърнал в Ираклио, надявайки се, че бе постъпил правилно. Не забеляза арлекина, който се бе приближил към него танцувайки сам, без партньор, свеждайки движенията си до абсолютно необходимите, за да не привлеча вниманието. Видя го едва, когато той му даде знак с ръката си в бяла ръкавица, че бе пхнал нещо в джоба му. След това направи смешен поклон, молейки Андреас да му прости неучтивостта, но в края на краищата тя бе позволена от карнавалния дух на Заговезни. Оттегли се без нито дума повече сред танцуващите тела, тичешком, за да успее да излезе навън преди да бъде принуден да свали маската си. Андреас Папаулакис не прекъсна танца си с мисълта, че сигурно някоя негова ученичка му е изпратила любовно писъмце, защо не и колежката, която му харесваше, но възможно бе да ставаше дума и за фарс, тъй като „на карнавалния дух всичко е позволено”. Три минути по-късно, посред нощта на Цикнопемпти², оркестърът спря. Отвън се чу да удря за полунощ часовникът на „Свети Мина”, на разоръжения конник, тъй като вече никой не го виждаше да препуска върху белия си жребец и да прави чудеса, като спасява християните заплашени от друговерците – впрочем, сега гърците бяха изложени на заплаха от гърци. По улиците се движеха и първите автомобили, разпръсквайки с пискливите си клаксони сиянието на някогашните чудеса, така че само някои свръхчувствителни жени настояваха за тяхното увековечаване. И тъй, в дванайсет в полунощ оркестърът даде знак да бъде развалена старата магия, за да бъде „вързана” новата; танците спряха, Андреас Папаулакис извади запечатаното пликче от джоба си и го отвори. Една не припадна, разпознавайки почерка на брат си. Изтича в тоалетната и прочете разтреперан:

„Братко Андреас, разбрах, че си се върнал в Ираклио, работиш и си в добро здраве. Аз ще избягам оттук. Имай в готовност. Ако успея, ще имам нужда от помощта ти. Очаквай нов знак. Прегръщам те, Сифис”.

Андреас Папаулакис отиде в кухнята, запали кибритена клечка и изгори в мивката бележката от брат си. Отми пепелта, пускайки силна струя от чешмата. След това се изтегна върху леглото на родителите си с дрехите и запали един френски „Житан”. Щяха да се изпълнят две години, пресметна той, откак брат му бе заточен на Гавдос, островче на двайсетина мили под най-южното крайбрежие на Крит. Върху неплодна скала – същински чукар, плаваща самотно в дълбоките води на Либийско

² Цикнопемпти – четвъртъкът преди Неделя Месопустна и Чисти понеделник след нея, когато започва Великият пост. По традиция на този ден в Гърция се яде в изобилие месо, от което постещите ще бъдат лишени през следващите четирийсет дни до Възкресение. – Б. пр.

море, поело по посока към Африка. Върху него не вирееха маслинови дървета, само смокинови, рожкови и прословутият южнокритски кедър. Малобройните му жители се прехранваха със скотовъдство и отглеждаха ечемик. Но това не стигаше, прекосяваха с каици морето отсреща до големия остров, за да работят и да преживяват, ала пътуването бе трудно; то бе бурно почти през цялата година, затова и в по-стари времена корсарите се бяха укрепили на труднодостъпния остров. А още по-отдавна, древните го споменаваха като острова на Калипсо³. Смятали, че там, в една пещера заобиколена от бръшлян и високи дървета, с дебели сенки пълни със славеи, нимфата била задържала Одисей шест години пленник на дългите ѝ къдрави коси. Докато, разбира се, брат му – засмя се сардонично в мрака Андреас – го държаха затворен насила, може понякога и с бой, жандарми от континентална Гърция – мустакалии, насилници и грубияни. Такива бе научил той, че са там тъмничарите, и беше сигурен, че това не са измислици.

Повече от две години не бе виждал брат си Сифис. Месеци преди диктатурата, която бе изпратила брат му на заточение, бе принуден да намери убежище във Франция по други причини, основно заради това, че бе взел участие в неуспялото движение на Венизелос отпреди три години. Трябваше, дори го желаше, да замине далеч от Крит.

Запали втора френска цигара. Оставаха му още няколко кутии син „Житан“. Носеше ги със себе си за труден час, търсейки в аромата им безметежното откъсване към една чужда страна. Придърпа кристалния пепелник – и той нова вещ в дома – към себе си. При това негово движение пружините на кревата на родителите му изскърцаха. Брат ти се намира в опасност, промълвиха му те. Отговори им, че знаел. Ако успеел, продължиха те, той трябвало да му осигури закрила и излаз за бягство. И да бъдел нащрек за подаден нишан още отсега, от утре – всеки ден, всяка нощ, неизвестно за колко време. Точно това възнамерявал да направи и той, отвърна им, а клепачите му натежаваха. Загаси цигарата, давайки на родителите си дума, че друг път нямало да се отнесе толкова повърхностно, както тази вечер с арлекина. Докато се предаваше на съня, имаше чувството, че бележката на Сифис променя отново ритъма

³ В древногръцката митология Калипсо е океанида, дъщеря на титана Атлас, а според друга версия - на Хелиос и Персеида. Нимфата-владетелка на митичния остров Огигия (според някои, Гавдос), спасила Одисей след корабкрушение и го приютила на острова си дълги години, с надеждата че ще стане неин съпруг. Повечето древни автори поставят острова в Западното Средиземноморие (в Сеута срещу Гибралтар или го идентифицират с Гозо до Малта). – Б. пр.

на времето. Имаше нужните години, за да знае, че в мрачния калейдоскоп на времето по-чести са промените и трансформациите, отколкото нормалният ход. Че от време на време всичко прониква едно в друго и се преобразува в неочаквана картина, неща, всяко от които много близко и старо. Дори тази карнавална нощ на Заговезни, помисли си той – придърпвайки върху себе си, както беше с дрехите, завивките – бе поела по пътя си още преди двайсет години.

От онзи миг, в който жената на кораба се бе обърнала да погледне кой бе избухнал в смях, смущавайки меланхолията на отплаването. Морският бриз намери сгоден случай да грабне от косите ѝ шапката. Андреас Папаулакис се втурна, улови я докато се завихряше върху дъските на палубата, върна ѝ я, смотолевяйки за втори път „извинете” и някакви оправдания за смеха си. Секунди преди жената отново да сложи шапката на главата си, изведнъж всички лампи на палубата светнаха, косите ѝ заискриха с меден оттенък, както бяха увенчани от небосвода, който само за миг яркото осветление на кораба оцвети в катранено-черно. А секунди след това, след като лампите бяха светнати, Андреас Папаулакис проумя, че жената не бе разбрала и дума. Поколеба се за миг, след това повтори думите си на френски. Жената му отговори на същия език, че нямало значение.

Беше облечена в строги черни дрехи, не само вечерта когато се запознаха на кораба, но и колкото пъти се срещнаха през следващите месеци в искрящите от светлини просторни сладкарници на Атина, и докато се разхождаха под неранзовите дървета по централните булеварди от площад „Омония” до площад „Синтагма”, до градината „Запион”, сред добре излъскани автомобили със смъкнати гюруци и пискливи клаксони, сред веселите трамваи, сред всевъзможни возила, сред господата с монокли на окото и панталони с маншети, сред дамите с микроскопичните шапки, с късо подстриганите коси, с изляти по тялото френски тайори или подобните на хитони рокли дълги чак до над глезена. Колкото пъти поспираха, за да разгледат разни афиши, например за операта „Първомайсторът” и за оперетата „Модерна камериерка”, или за театралните представления на звездите Кивели Адриану и Марика Котопули. Да погледнат лъскавите витрини с излегнатите пред тях просяци, вече превърнали се в колорит на столицата – облечени във фустанели старци, все по-умножаващите се ранени след толкова и толкова непрекъснати войни ветерани, амбулантните търговци, ваксаджийчетата, млекарите, продавачите на салеп⁴, децата, които продаваха кибрит,

⁴ Салеп – напитка разпространена в някогашните територии на Османската империя, особено в Леванта и Близкия Изток. Приготвя се от брашно, произведено от грудката на орхидеи от видовете *Orchis mascula*

страгали, букетчета жасмин и вестници, или елегантните кокотки по големите булеварди. Докато вървяха, разговаряйки за техните си работи, неизчерпаемите техни теми, слухът им долавяше думи и фрази от онези, също разхождащи се като тях по засадените с дървета централни улици на Атина, думи и фрази на катаревуса, малиари⁵, на провинциални диалекти, на еврейски, арменски, македонски, влашки, критски. Гърция току-що бе удвоила територията си и в Атина идваха да се разходят „старите”, както и освободените гърци, дошли да видят новата си столица. В топлите следобеди седяха по масичките изнесени на открито, през зимата вътре в сладкарниците, поръчваха кафе, сумада⁶, сладолед, гранита, узо, ликьор, коняк, чай, орехов кейк и кадаиф. А наоколо им народ, който бълнуваше за Венизелос или за краля, кой от двамата бил Божият избраник, съдбата, предопределението на гръцкия род, за да придаде плът и кръв на Мегали Идея⁷. И цялата тази навалица обсъждаше на висок глас мирните условия и края на кървавата световна война, гръцкия флот, който именно през онази есен след края на войната, ескортираше англичаните и французите при окупирането на Цариград. При произнасянето на митичното име Константинопол говорещите замлъкваха, впиваха насълзен взор в празното пространство, виждаха пред себе си огромен крайцера „Авероф”⁸ да прекосява булевард „Панепистимиу”, отмествайки встрани натежалите от плод неранзови дървета, понякога да изпълва досами тавана големия салон на някоя сладкарница, повличайки с комините си кристалните висулки на запалените полилеи; синьо-бялото му знаме плющеше развято от загадъчен вятър, сирената му изсвирваше дрезгаво три пъти, за да оповести, че след точно четиристотин шейсет и четири години гръцката армия току-що бе стъпила в Константинопол. И въпреки че виждаха знамето, въпреки че чуваха изсвирването на корабната сирена или подобния на дъждовен ромон звук от кристалните висулки на полилеите, при все че виждаха броненосеца да плава пред тях, все още не можеха да повярват на чудото, което историята бе отредила да се случи през скромния им житейски път. Без да го повярват докрай, но и за да не бъдат урочасани от съмнението

и *Orchis militaris*. – Б. пр.

⁵ Малиари – в периода от 1900 г. приблизително до 1960 г. терминът обозначава народния говорим език, който е считан за профанен и варварски. След като народният разговорен „димотики” – в противоборство с книжовния, закостенял език на администрацията „катаревуса” – печели като свои поддръжници все повече литератори и става по-приемлив, „малиари” започва да означава не просто „димотики”, а неговата крайна форма. – Б. пр.

⁶ Сумада – бяла на цвят разкладителна напитка от млечен бадемов сок. – Б. пр.

⁷ Гръцката национална доктрина за възраждане на някогашната мощ, слава и територия на Византийската империя, простираща се върху два континента и пет морета. – Б. пр.

⁸ Крайцерът „Авероф” е исторически кораб, увенчан с бойна слава от времето на балканските войни (1912-1913). – Б. пр.

им първите несигурни стъпки на Мегали Идея, обръщаха разговора към другата важна тема на тяхното време – Руската революция, като изреждаха всевъзможни предположения за неизвестния край на династията на Романови, коментирайки от различни гледни точки Керенски, Ленин и неговите болшевики. Лека-полека се завръщаха в рамките на удвоилата територията си през последните години Гърция, говореха за сблъсъците в Атина породени от езиковия въпрос, тревожеха се за кончината на сериозния театър причинена от появата на първите киносалони, които бяха отворили врати в столицата. Въпроси, които малко или повече занимаваха – освен взаимните им изповеди – и разговорите на Андреас Папаулакис с жената, която бе срещнал на кораба.

Като, например, че тя носела черни дрехи защото мъжът ѝ – също французин, бил убит на фронта предишната година. Така поне я осведомили в Марсилия, града където била родена, омъжена и работела до неотдавна. От малобройните непреминали през цензурата писма, достигнали индиректно до нея, била узнала, че мъжът ѝ бил препатил от негодите, калта, глада, въшките, болестите, от кошмара на стотиците хиляди убити, осакатени, на оцелелите, връхлитани всяка нощ от кошмарни видения в гробовете на открито – окопите. Самата тя, французойка от еврейски произход, имала диплома за учителка по френски и работела в Марсилия, докато не била известена за смъртта на съпруга си. Това била капката, която накарала гнева ѝ да прелее срещу едно отечество, което оставяло чедата си да погинат, без да може да възпре лавината на смъртта. Жената заминала, оставяйки в Марсилия сестра си. Нямали други близки. Почти случайно се озовала в Атина. Изчакала кратко за утвърдителен отговор относно назначаването ѝ в столично училище, като междуременно давала частни уроци. Била се осведомила, че частен лицей в Ираклио на остров Крит търсел спешно учителка французойка, отишла там, но вече били назначили друга. Когато Андреас я срещнал на кораба, се връщала именно от това пътуване.

Андреас спази обещанието, което тя бе поискала да ѝ даде – да се задоволял с онова, което тя му казвала и да не говорели за „отминали неща”, както тя наричаше живота си отпреди няколко месеца. Беше го забелязал и самият той. Единственият следобед, в който жената бе споменала съвсем неотдашните „отминали неща”, тя бе започнала да се състарява безспир, докато накрая бе придобила образа и скръбното изражение на стогодишна жена. Докато, като му говореше за други неща, тя изглеждаше стабилна в равновесието между знание и неведение, което придават една дълбока рана или едно лично разбунтуване. Прекроявайки картата след войната,

мирните преговори предоставиха на Гърция Тракия, с изключение на района около Цариград, като ѝ възложиха също така временното администриране на Смирна, отплата – освен другото – и за жалкото участие на страната в кампанията срещу революционните Съвети в Украйна. Въодушевен Андреас съобщи на жената, която бе срещнал на кораба, за записването си в гръцката армия, при все че още не бе издържал държавните си изпити. Бързаше да вземе участие в създаването на Гърция „на пет морета и два континента”. Обясни ѝ, че през онези дни за Солун заминавал военен корпус с крайна цел прославената Смирна, крайбрежния космополитен град на Йония, който наброявал петдесет хиляди жители от гръцки произход, повечето от тях заможни търговци; сетне идвал ред на осемдесет хиляди турци, а след това арменци, евреи, европейци и левантинци. Град също като европейските – подчертал бе той пред нея – с борса, банки, застрахователни компании, училища, театри и големи богатски домове, не само на витрината на познатия по цял свят крайбрежен булевард с името Quai, но в почти всички нейни настлани с бял камък улици. Бил чувал, че чак до пясъка, досами водата, гръците били съградили двукатните си лични къщи, в предградието „Белависта”, в Корделио, в Скала и другаде.

Жената го прекъсна, за да го попита: „И стига ли ти е всичко това, за да идеш да воюваш?” Отговори ѝ, като повиши глас: „На мен ми стига”. Спряха да крачат. Престанаха и да говорят. Единият поглед измерваше другия в дълбочина, познаваха се и едновременно не се познаваха; мъжът, който заминаваше да воюва, жената, която се сбогуваше с него. Едната ръка сграбчи другата. Понечиха да се целунат, наоколо им беше пълно с народ. Повървяха, намериха евтин хотел наблизо. Телата им се сляха в рая на любовниците без венчило.

Тя се казваше Анжел. Така твърдеше жената или такова бе пожелал Андреас да е нейното име, когато като ангел навестяваше мислите му през петте години прекарани от него в Мала Азия. Простираше ръце, поемаше разголено от черните дрехи тяло, светлина, която идваше да го намери, за да го закриля – доколкото мисълта за една жена може да закриля един войник в победата или най-вече в поражението му. Но и по още една причина тя бе преминала покрай него като ангел, помисли си Андреас Папаулакис след първите месеци в Мала Азия. Беше го предизвестила за лабиринтите на войната по подсказващия, двусмислен начин на ангелите когато предупреждават нищо неподозиращите човечи. Беше му загатнала за ужаса, чийто рикошет влудява дори жените в безопасност в тила, камо ли воюващите. Не че самият той нямаше да

тръгне, ако знаеше, ако по-скоро не отказваше да приеме какво е войната. Във всички случаи щеше да отиде, защото бе повярвал на гръмките слова. Но с друга душа.

Андреас Папаулакис почувства отново задушавашото стягане, което му бяха донесли злощастията на онази военна кампания. Не искаше да си ги припомня. Стана, отвори прозореца. Лимоновото дръвче в съседния двор изпусна надгробния си и едновременно с това като на венчета при бракосъчетаване аромат, високо горе светеха ясни звездите, обгърна го хладината на звездна мартенска нощ, заглъхнали бяха вече и гуляйджиите от карнавала. „Дали съм жив?“, запита се той за сетен път.

Понеже в гробището на „Свети Константин“ в Ираклио беше отслужен помен за Андреас Папаулакис, най-малкия син на учителя, загинал в Мала Азия – от двете му сестри и брат му Сифис, овдовял скоро след като се бе оженил и останал бездетен. Раздадено бе коливо за Бог да прости. Сестрите му Зампия и Мариго измолваха Божията милост за греховете на отсъстващия, млад и образован техен брат, сигурно той нямаше да му припише чак толкова големи грехове. Сифис остави отново да израсте буйната си брада, която почти не бе сварил да обръсне след предишния траур; жените облякоха черно и се затвориха вкъщи през цялото време, както повеляваше обичаят за сестри загубили своя неженен брат. Така или иначе цяла Гърция беше почернена. От една страна гърци от Стара Гърция се озоваха, макар и за кратко, за пръв път обединени от общия траур, въпреки лютите си политически разпри, тъй като в тази война Смъртта не бе оставила и една врата на която да не потропа. Новоприсъединените към гръцките територии, но изконни по произход гърци, онези, които бяха наречени „бежанци“, онези, които бяха успели да се спасят, качвайки се на акостиралите в пристанището на обгърнатата в пламъци Смирна кораби; онези, чиито ръце не бяха отсечени, щом се заловяха за парапета на някои от чуждите кораби, или които не бяха застреляни от другите кораби, докато плуваха за да стигнат до тях, или не беше потънала под тежестта им лодката, която ги отвеждаше до кораба, отдалечавайки ги от прочутия по цял свят кей с френското име „Quai“ – защото зад тях открай докрай гореше Смирна, подпалена от войската на Мустафа Кемал – тези гърци не оплакваха само един или двама свои убити. От тях се изтръгваше надгробно ридание за всичко. За всичко, което умът човешки може да се сети и което сърцето може да обикне.

Превод от гръцки: **Здравка Михайлова**